

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrť leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., v četrť leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 12. septembra 1877.

Obseg: Kako v Predarelskem in v Švajci kmetujejo in živinorejo ravnaajo. — Različna vrednost različnega živalskega gnoja. — Gospodarske skušnje. — O vcenitvi zemljišč zaradi uravnave zemljiškega davka na Kranjskem. — Šolske drobtinice. — Angora. (Dalje.) — Odgoja po módi. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kako v Predarlskem in v Švajci

kmetujejo in z živinorejo ravnaajo.

Lansko jesen je po vladnem naročilu dr. Klingan, c. kr. deželni živinozdravnik Štajarski, obhodil Predarelsko (Vorarlberg), Švajco in južno Nemčijo, da bi poizvedel, kako v teh deželah kmetujejo in živinorejci z živino vzlasti z ozirom na mlekarstvo ravnaajo, ter potem na korist domači živinoreji poročal o tem, kar je na tujem videl. V časniku kmetijske družbe Štajarske je dr. Klingan marsikaj iz popotne svoje torbice naznanil. Ker je dobro vedeti, kako drugej kmetovalci in živinorejci ravnaajo, mislimo vstreči tudi našim gospodarjem, če jim iz Klinganovega potopisa priobčimo kake vrstice, ki utegnejo posebno našim Gorenjcem zanimive biti zato, ker Švajca in Predarelsko ste planinski deželi, kakor je naša gorenska Kranjska.

Dr. Klingan med drugim piše:

Švajcarji so že davno prepričani, da gospodarstvo povsod največ dobička donaša, če se v vsakem kraji kmetovalci le takih pridelkov lotijo, kateri so legi, zemlji in drugim razmeram njihovega kraja najbolj ugodni in se ondi najlože v denar spravijo. Zato obdelujejo Švicarji v vsakem kantonu (okraju), v vsaki občini in v vsaki vasi le to, kar posamesnim kantonom, občini in vasi največ dobička donaša.

Zato se z rejo goveje živine pečajo le v takih kantonih in v taci občinah kantonov, ki so od velikih cest bolj oddaljeni in spadajo v tako imenovani planinski svet, kjer živina poleti lahko pride na planine.

Reja goveje živine je tedaj omejena na gorate kraje, — po ravninah imajo le krave zaradi mleka, katerih si večidel ne izrejaajo domá, ampak kupijo v kantonih planinskih. Tako je v više ležečih občinah kantonov Appenzell, Graubünden, Glarus, Schwyz, Uri, Unterwalden, Freiburg, Bern in Jura velika živinoreja, — v dolinah teh kantonov imajo samo bolj krave za mleko.

Tako je tudi v Predarlskem.

V tistih kantonih Švajce in Predarlskega, kjer izrejaajo goveda, spuščajo telice k biku še le, kedar so dve leti stare, in jih potem, ko so že prav zeló breje, prodajajo. Spuščajo jih pa k biku večidel zimski čas, to je, od novega leta do sušca meseca,

in tako teleta dobivajo navadno okoli sv. Martina. Zato se kimovca (septembra) še bolj pa vinotoka (oktobra) meseca gotovo vé, da je telica breja in da kupec ne bode goljufan. In prav o tem času — od konca septembra do srede oktobra — so v Švajci, Predarelskem in Algaji največi živinski sejmi. V Schrunsu na Montafonskem je 21. septembra vsako leto živinsk sejm, kamor iz vseh krajev Vorarlberškega in Tirolskega priženó kakih 3000 zadnje mesece brejih, tedaj skor triletnih telic, pripeljejo pa na sejm tudi enoletnih juncev. Na take sejme pripeljana živina se drago prodá: breja taka triletna telica ali pa enoletni junec po 20 Napoleonovih cekinov, to je, po našem denarji po 200 gld., ali tudi še više. Kupci na te sejme pridejo iz vseh krajev svetá. Druge živine ne vidiš na taci sejmih. Volov v teh krajih ne izrejaajo. Lahko rečem, da v gori imenovanih deželah nisem ne 10 volov videl. (Dal. prih.)

Različna vrednost različnega živalskega gnoja.

Gnoj je duša kmetijstvu — pravi že star pregovor. To vé pač vsak kmetovalec; al česar mnogi kmetovalci ne vedó, je to, da med živalskim in živalskim gnojem je velik razloček.

Naj to različnost na kratko pojasnimo.

Vse živali in vse, kar od živali pride, more dober gnoj biti. Al vse živali nimajo enako dobrega gnoja. Čem bolji živež dobivajo živali, tem bolji gnoj tudi dajejo.

Med vsem živalskim gnojem je človeško blato in njega scavnica najmočnejši, služi vrtnim zeljiščem, travnikom in ječmenu prav dobro; žita pa po njem prepohotno rastejo, poležejo in zato malo zrna prinesejo. Ta gnoj prvo leto veliko izdá, drugo leto se pa skorej več ne pozná. Če se pa zemlja na kupe spravi in s takim gnojem dobro napoji in potem raztrosi, bo to za več let najbolji gnoj.

Med živinskim gnojem se močno čisla ovčjek, najbolj pa kozjek. Ta gnoj je vroč, je dober sosebno za mrzlo in ilovno zemljo; za apnene in peščene njive pa, če bi morebiti deževno leto ne bilo, ni dober. V suhem in gorkem letu bi na apneni in peščeni njivi s tem gnojem več škode ko dobička napravil; zakaj apnena in peščena zemlja vode ne drži, se kmalu zagreje in gorkoto drži; če pa še vroč gnoj v njo pride,

gori znotraj v zemlji gnoj, od zunaj solnce pripeka, rastline zgorijo in brez sadu ostanejo.

Konjšček in mezgjek je tudi vroč, a vendar manj, kakor ovčji gnoj. Konjšček je suh in vroč, je dober za bolj mrzle, mokrotne, ilovne njive. Ako pa hočeš s konjskim gnojem apnene in peščene njive gnojiti, mora z govejskim gnojem zmešan biti.

Govedjek je hladan, zato je dober za apnene in peščene njive. Ta rodovitni gnoj delj trpi kakor konjski.

Svinjski gnoj je mrzel, voden in manj velja ko govejski ali pa konjski gnoj. Tečen pa je vendar za konoplje in tudi za hmelj. Če ga hočeš zboljšati, pomešaj ga s konjskim gnojem in pusti ga ležati.

Kokošjek, kuretnjek, golobjek in tičjek. Ta gnoj je jako močan, in sam na sebi prevroč; s tem gnojem v bolj mrzlih krajih v spomladi gredice, lehice gnojijo, kamur kapus in druga semena za sadike sejejo, in dobro tekne zato, ker je vroč; sicer ga je pa pri nas premalo, da bi njive z njim gnojili, in tudi v gorkih krajih, sosebno v apneni in kremenovi zemlji, ne tekne. Če boš z njim apneni in peščeni zemlji pognojil, ti bo travo tako požgal, da bo vse rujavo. Dober pa je, če ga v vodi raztopiš, in s tako vodo zemljo škropiš.

Ni pa samo živinsko blato, ampak tudi vse drugo, kar od živali pride, dober gnoj zato, ker vse, kar od živali pride, iz gnjilca obstoji, kateri rastline najbolj redi. Dober gnoj dá po takem dlaka, lasje, tiče perje, kri, mesovje, drob, kosti, parklji, rogovi in vsi živalski deli, ko se z zemljo pomešajo in v nji segnjijejo. Kosti, parklji in rogovi pa morajo zdrobljeni ali zmljeti biti.

Gnoj tedaj je kruh kmeta; ako zemlje ne bo gnojil, mu bo tudi le skopo, malo rodila. Kmet mora tedaj skrbeti, da si dobrega gnoja pridobiva, kar mu je največ mogoče. Ako bi pa le samo blato, katerega mu njegova živina naredi, skup podrsal, bi to v resnici premalo gnoja njemu bilo. Tudi samo čisto in nepomešano živinsko blato bi premočan, prevroč gnoj bil, tako, da namesti rastline prav rediti, bi jim škodovati utegnil.

Da tedaj gospodar več in boljšega gnoja dobi, da tudi njegova živina bolj čista ostane in se ponoči odpočije, se mora živini postiljati. Za steljo rabi se slama, listje, praprot, resje, mah, bičje, šota (Torf), žaganje, pezdiranje od lana, suha ilovna prst, katera, kedar je z živinskim blatom pomešana in se scavnice napije, prav dober gnoj naredi.

Gospodarske skušnje.

* Ali krave bolje molzejo po surovem ali kuhanem krompirju? — Skušnje nas učé, da krave več mleka dadó, če se jim poklada surovi krompir, spitaajo (debelijo) pa se bolje po kuhanem krompirju. Zakaj to, razlaga dr. grof Lippe tako-le: Če se krompir kuha, se beljakovina usiri, krompir potem ni tako lahko prebavljiv, močec (štirka) pa se hitreje premeni v sladkor kakor pri surovem krompirju. Ali te premembe so vendar premajhne, da bi delale navedeni razloček med surovim in kuhanim krompirjem; zato misli imenovani doktor, da v surovem krompirju mora še nekaj družega neznanega biti, kar se po kuhanju pokonča in kar deluje na to, da se iz krvi več tacihi drobcev loči, ki delajo mast in mesó. Dve kravi, katerima se je obilo dobrega sená pokladalo, ste v 24 urah dajali 18 funtov in pol mleka. Te dve kravi ste dobili potem namesti samega sená 63 odstotkov surovega krompirja, manj pa sená, in namolzlo se je

potem od njih 21½ funta mleka, tedaj 19 odstotkov več, kakor pred, ko se jim je pokladalo sená prav obilo; kuhanega krompirja se je pa moralo 76 odstotkov kravama dati, da se je le za 18 odstotkov mleka več namolzlo. — Po teh skušnjah je tedaj potrjeno, da surovi krompir, pokladan, dela na mleko, — kuhani pa na meso in loj.

* Ali je krava breja ali ne, o tem je večkrat zdaj prepir pri subvencijskih govedih. Naj tedaj ponavljamo, kar smo že enkrat v našem listu razkladali.

Večidel se misli, da je krava breja, ko se potem, ko je pri biku bila, več ne poja; pa to ni vselej gotovo, še manj pa, če je gospodar kravo kupil in se mu to le pripoveduje. Gotove skušnje učé, da se brejost krave v prvih 4 mesecih ne more gotovo spoznati; še le, ko je brejost čez polovico časa, prihaja v amp več, zlasti na stranéh pod lakotnicami, in ostane tudi takrat tak, kedar je krava lačna.

Kedar se pa tele v trebuhu oživí, boš brejost krave tako-le za gotovo spoznal: kedar kravo napajaš, stopi na desno stran krave, in položi dlan blizo vimena, pa boš videl in čutil na trebuhu nekako pomikanje, ker mrzla voda telička prestraši, da se zgane. — Trdijo tudi živinorejci, da se brejost krave na mleku pozná, in to tako-le: kedar se krava zjutraj molze, kani nekoliko kapljic mleka precej spod krave v kozarec hladne vode, in pazi, kaj se z mlekom godí. Če se mleko po vodi razpustí, je znamenje, da krava breja ni, — ako se pa v kapljicah bolj gosto na dno vode spušča, je to znamenje brejosti.

* Mnoge nadloge na vrtih se odpravijo lahko tako-le:

Polži se najlože nalové, če mokre slamnate povezke na gredice položiš; pod njimi najdeš drugo jutro polžev na kupe;

pozemeljske gliste se od gredic odvrnejo, če po njih potreseš saj ali pa čreslja; uši na perji se preženó najbolje s tobakovim dimom;

strigalice rade lezejo v votline kostí; ondi jih dobiš zjutraj obilo, pa jih stresi v škaaf z vodo napolnjeni, kjer poginejo;

za bramorje naredi v jeseni tu in tam na vrtu po dva čevlja globoke in po dva do tri čevlje široke jame, pa jih napolni s konjskim gnojem; pozimi se v teh jamah na kupe nabere bramorjev, ki jih spomladi lahko pokončaš.

O vcenitvi zemljišč zarad uravnave zemljiškega davka na Kranjskem.

Avgusta meseca t. l. se je dognala vcenitev v sledečih okrajih:

a) v zadevi poljedelstva:

v cenilnem okraji:		parcelami	
Kočevskem	v 4 katastr. občinah	z	11.609
Krškem	v 5 „ „	z	10.853
Črnomaljskem . . .	v 4 „ „	z	9.789
Logaškem	v 8 „ „	z	8.256
Kranjskem	v 6 „ „	s	6.618
Postonjskem . . .	v 5 „ „	s	5.696
Novomeškem . . .	v 6 „ „	s	5.532
Kamniškem	v 7 „ „	s	5.359
Ljubljanske okolice	v 9 „ „	s	5.277
Litijskem	v 3 „ „	s	4.114
Radoljskem	v 6 „ „	s	3.389

Skupaj v 63 katastr. občinah s 76.501